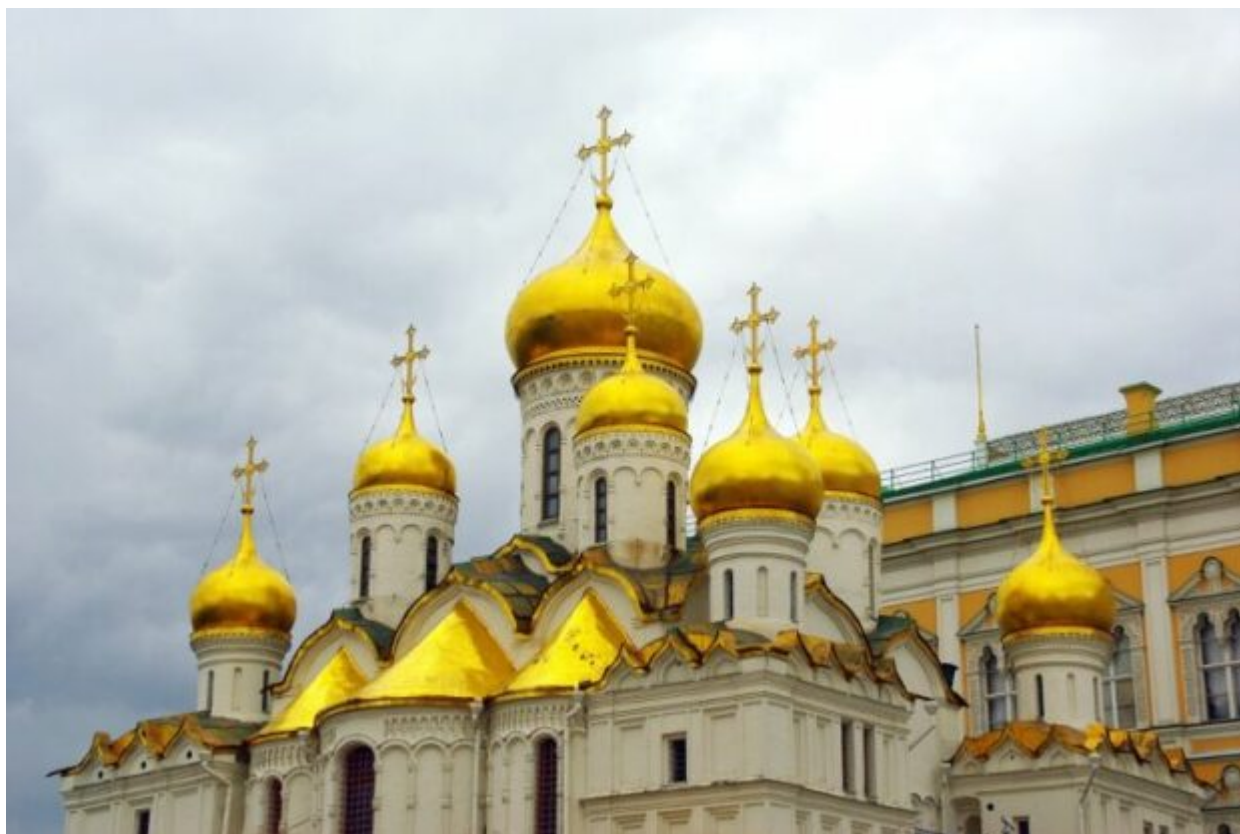

16 Μαρτίου 2019

Λουκοβίστα γκλάβα: Βολβοειδείς τρούλοι των ρωσικών εκκλησιών (ΦΩΤΟ)

[Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Προσκυνήματα-Οδοιπορικά-Τουρισμός](#)

Παναγιώτης Καμπάνης, Δρ. Αρχαιολόγος -Ιστορικός, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Μεταδιδακτορικός ερευνητής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης αναρωτώμενος για το θείον, στοιχειοθετεί και το πρόβλημα της ναοδομίας: «Πώς παραστήσω το άυλον; Πώς να δείξω το αιδές; Πώς διαλάβω το αμέγεθες, το άποσον, το άποιον, το ασχημάτιστον, το μήτε τόπω, μήτε χρόνω ευρισκόμενον, το εξώτερον παντός πειρασμού, και πάσης οριστικής φαντασίας;».

Ο ορθόδοξος ναός είναι μια μικρογραφία του σύμπαντος κόσμου (ορατού και αοράτου), ένα ορατό σημείο - σύμβολο- εκείνου που δεν μπορούν να δουν τα ανθρώπινα μάτια• η μυστική σημασία του ναού αποκαλύπτεται μόνο στους μνημένους, στους πιστούς.

Ως αρχιτεκτονικό στοιχείο των εκκλησιών, ο τρούλος εμφανίζεται ήδη από τα τέλη του 4ου αι., στο ανατολικό τμήμα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Μετά το οριστικό σχίσμα του 1054, μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής εκκλησίας οι ανατολικές εκκλησίες που ακολούθησαν το ανατολικό ορθόδοξο δόγμα (Ρωσία, Βαλκάνια) ακολούθησαν και τον αντίστοιχο αρχιτεκτονικό ρυθμό. Κατ' επέκταση και ο τρούλος προσαρμόσθηκε στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική των χωρών

αυτών με ορισμένες διαφοροποιήσεις ως προς το σχήμα, γεγονός που οφείλεται και στις κλιματολογικές ιδιαιτερότητες του κάθε τόπου. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης ο τρούλος υιοθετήθηκε και από τη μουσουλμανική αρχιτεκτονική. Πρώτα χτίστηκε το γαλάζιο τζαμί, σύμφωνα με τα πρότυπα της Αγίας Σοφίας και στη συνέχεια πολλά μουσουλμανικά τεμένη.

Ο τρούλος συμβολίζει τον ουρανό και γι' αυτό εικονίζεται σ' αυτόν ο Παντοκράτωρ Χριστός, ως ο μόνος κυρίαρχος των πάντων, σε τεράστιο πλάνο, εκφράζοντας έτσι την πληρότητά και την παρουσία Του σε ολόκληρο τον κόσμο: ότι πάντα δι' αυτού εγένετο, και χωρίς αυτού εγένετο ουδέ εν, ό γέγονεν (Ιωάν.14). Μαζί Του στον ουρανό υπάρχουν οι άγγελοι, οι προφήτες, οι απόστολοι και οι άγιοι. Αυτοί αποτελούν το θριαμβεύον μέρος της Εκκλησίας του Χριστού, το οποίο απολαμβάνει τη θεία μακαριότητα, υμνεί ακατάπαυστα το Θεό και δέεται για το στρατευόμενο επί γης μέρος της Εκκλησίας. Στη κορυφή του έχει πάντα επίστεψη σταυρού. Ο ανατολικός ορθόδοξος σταυρός που υψώνεται προς τον ουρανό (γνωστός και ως «Πατριαρχικός» ή «Ρωσικός») έχει δύο μικρότερες δοκούς, όπου η μια βρίσκεται στην κορυφή και η άλλη κοντά στο κάτω μέρος συμβολίζοντας το ξύλο στο οποίο ήταν καρφωμένα τα πόδια του Ιησού. Στις περισσότερες παραστάσεις (ακόμα και σήμερα στην ελληνική εκκλησία) η κάτω οριζόντια δοκός είναι ευθεία. Στη μεταγενέστερη ρωσική παράδοση, αλλά και σε πολλές άλλες, κατέληξε να είναι διαγώνια, με την αριστερή μεριά να είναι συνήθως υψηλότερη. Μία παράδοση λέει ότι αυτό προέρχεται από την ιδέα ότι όπως ο Ιησούς πήρε την τελευταία του πνοή, η δοκός που ήταν καρφωμένα τα πόδια Του έσπασε, με αποτέλεσμα να πάρει κλίση προς τα πλάγια. Αναφέρεται επίσης ότι η διαγώνια δοκός αντιπροσωπεύει τον μετανιωμένο και τον αμετανόητο κλέφτη που σταυρώθηκαν μαζί με το Χριστό, το ένα, στα δεξιά του Ιησού αντιπροσωπεύει την ένωση με το Θεό, ενώ το αριστερό τον χωρισμό από Αυτόν.

Ίσως το πιο χαρακτηριστικό αρχιτεκτονικό στοιχείο των ρωσικών εκκλησιών αποτελούν οι βολβοειδείς τρούλοι, γνωστοί στα ρωσικά ως λουκοβίστα γκλάβα, που σημαίνει το κεφάλι του κρεμμυδιού. Εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στα τέλη του 16ου αι. στην πόλη του Γιαροσλάβ χτισμένη στη συμβολή των ποταμών Βόλγα και Κοτορόσλ.

Σύμφωνα με κάποιους μελετητές οι βολβοειδείς θόλοι αποτελούν δάνειο των Ρώσων από την αρχιτεκτονική των μουσουλμανικών χωρών. Εικάζεται ότι όταν οι Ρώσοι κατέκτησαν το Χανάτο του Καζάν το 1552, ο Ιβάν ο Τρομερός εντυπωσιασμένος από την εκεί αρχιτεκτονική, έδωσε εντολή για την κατασκευή ενός ναού αφιερωμένου στον άγιο Βασίλειο, σε ανάμνηση των κατακτήσεων του. Οκτώ από τους εννέα τρούλους που ανεγέρθηκαν στον καθεδρικό ναό του αγίου

Βασιλείου αντιπροσωπεύουν ο καθένας και από μια επίθεση στο Καζάν. Ο ένατος τρούλος κατασκευάστηκε 36 χρόνια μετά, ως σύμβολο του τάφου του αγίου Βασιλείου. Τα περίτεχνα τελειώματα αυτών των θόλων είναι φωτεινά στο χρώμα και τολμηρά στο σχήμα, διακοσμημένα ποικιλοτρόπως, ενώ οι σταυροί που επιστέφουν τους τρούλους στηρίζονται πάνω σε μια ημισέληνο, δηλώνοντας τη νίκη του Σταυρού (Χριστιανισμός) κατά της Ημισελήνου (Ισλάμ).

Μια άλλη άποψη θέλει την κατασκευή των τρούλων με το ιδιαίτερο βολβοειδές σχήμα να εμφανίζεται για πρώτη φορά στη ρωσική ξύλινη αρχιτεκτονική με απολύτως χρηστικό χαρακτήρα, καθώς εμποδίζονταν το χιόνι να συσσωρεύεται στην οροφή.

Πριν από το δέκατο όγδοο αιώνα, μολονότι η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία επίσημα δεν ασχολήθηκε καθόλου με το συμβολισμό του εξωτερικού σχήματος των εκκλησιαστικών τρούλων, οι πιστοί τους παρομοίαζαν με αναμμένα κεριά, οι φλόγες των οποίων παρέπεμπαν στο Άγιο Πνεύμα. Πολύ αργότερα το 1917, ο φιλόσοφος πρίγκιπας Yevgeny Trubetskoy υποστήριξε ότι το σχήμα του κρεμμυδιού θύμιζε το κουβούκλιο του Παναγίου Τάφου στην Ιερουσαλήμ.

Οι βολβοειδείς τρούλοι εμφανίζονται πάντα σε μονό αριθμό. Ένας τρούλος συμβολίζει τον Ιησού Χριστό, τρεις την Αγία Τριάδα, πέντε τον Ιησού Χριστό και τους τέσσερις Ευαγγελιστές, επτά τρούλοι συμβολίζουν τις επτά Οικουμενικές Συνόδους που διατύπωσαν τα βασικά δόγματα της Ορθόδοξης Εκκλησίας, εννέα τρούλοι αντιπροσωπεύουν τις παραδοσιακές εννέα τάξεις των Αγγέλων και δεκατρείς τρούλοι σημαίνουν τον Χριστό και τους Δώδεκα Απόστολους.

Ακόμα και τα χρώματα των βολβοειδών τρούλων έχουν το δικό τους συμβολισμό. Μετά το γραπτό και προφορικό λόγο το χρώμα επιτελούσε στο βυζαντινό κόσμο μία εξέχουσα λειτουργία. Κατά αντιδιαστολή προς το λόγο που είχε μια ακριβή σημειολογική αποδοτικότητα. Οι έγχρωμες ζωγραφικές παραστάσεις διευκόλυναν τη βαθιά αντίληψη του φιλοσοφικο-θρησκευτικού αντικειμένου. Οι ίδιοι βυζαντινοί συγγραφείς το παρατηρούσαν σε μορφή ανάλογη με το πνεύμα της εποχής. «Το χρώμα της ζωγραφικής», γράφει ο Ιωάννης Δαμασκηνός, «με προσελκύει στη θεώρηση και σαν λιβάδι τέρπει την δράση και απαρατήρητα εμπνέει στην ψυχή τη δόξα του Θεού». Η προσεταιριστική συμβολική του χρώματος ήταν στο Βυζάντιο σύνθετη και αυτούσια από νοήματα. Για τη διαμόρφωση της σημειολογίας του είχαν επιδράσει πολλοί παράγοντες, μεταξύ των οποίων πρέπει να δεχθούμε την ιουδαιοχριστιανική θρησκευτική παράδοση που είχε βέβαια εμφανή την επιρροή των ινδοιρακινών θρησκευτικών παραδόσεων της συμβολικής του χρώματος, τη λειτουργία και τη σημασία του χρώματος στην αυλική εθιμοτυπία στη Ρώμη και στο Βυζάντιο, τη χρήση του χρώματος στην ελληνιστική τέχνη και τα χρώματα

της φύσης που συνιστούσαν το θεμέλιο όλων των διαδοχικών συνδυασμών και των πολυσύνθετων συμβολικών εξηγήσεων.

Για παράδειγμα, στην Ορθόδοξη εικονογραφία, ο χρυσός αντιπροσωπεύει το φως του Θεού και η θεική του φύση. Το κόκκινο είναι παραδοσιακά μια υπενθύμιση του πάθους και των βασανιστηρίων του Ιησού και των μαρτύρων, αλλά σηματοδοτεί και την Ανάσταση και την αιώνια ζωή. Το πράσινο είναι το χρώμα του Αγίου Πνεύματος, ο φυσικός κόσμος και η νέα ζωή. Το μπλε είναι ένα χρώμα που συνδέεται με το “Θεό κομιστή,” ή τη μητέρα του Ιησού, την Μαρία. Το λευκό είναι ένα άλλο σύμβολο του φωτός του Θεού και επίσης χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει τη δικαιοσύνη, την καθαρότητα και την αγιότητα.

